דְּפָחָיָא – ביצים שנולדו מתרנגולת חיה שפועה ומקרקרת בלידתה לְמַאן – למי יש למכור. יָהֲבוּ לֵיהּ בֵּיעֵי דְּשִׁחוּטָה – מכרו לו ביצים שנמצאו במעי תרנגולת שנשחטה. אָתָא הקונה לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי לדין, וטען שרימוהו. אָמַר לֵהּ רב אמי למוכרים, מַקַּח טָעוּת הוּא, וְהָדַר – וחוזר המקח. מקשה הגמרא: הלא פְּשִׁיטָא שמקח טעות הוא, שהרי הכריז הקונה בפירוש שרצונו בביצים של תרנגולת חיה, ומה החידוש בהוראה זו שהובאה כאן. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, הָאי לַאֲכִילָה קָא בָּעֵי לֵהּ – שקונה זה צריך את הביצים כדי לאוכלן, וְהָאי דְּקָאָמַר שרצונו בביצים דְּפַחָיָא, אינו משום שרצה אותן כדי לגדל מהן אפרוחים, אלא מְשׁוּם שרצה ביצים דְּצִרְיָנָן – שמבושלות כל צרכן, וביצים שנמצאו בשחוטה אינן מבושלות כל כך כמו אלו שנולדו מחיה, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ בין אם רוצה אותן לאכילה לבין אם רוצה אותן לגידול אפרוחים, הלא סוף סוף לא קיבל את מבוקשו, שאם רצונו בביצים לאכילה, אין המקח בטל אלא על המוכר לְמֵיתְבָהּ לֵיהּ בֵּיעֵי בֵּינֵי – להחזיר לו את הפרש ערך הדמים שבין ביצים שנולדו מתרנגולת חיה לבין אלו שנמצאו בשחוטה, שאף שרצה ביצים מבושלות וקיבל ביצים שאינן מבושלות, אין בזה משום ביטול מקח, שהרי גם הן ראויות לאכילה אף על פי שהן פחות יפות, אלא הטעות היא רק לענין דמי המקח, קָא מַשְׁמַע לָן רב אמי שלא כן הוא, אלא סתם אדם המבקש ביצי תרנגולת חיה, רצונו בביצים לגידול אפרוחים ולא לאכילה. ועל כן אין ביצי השחוטה שוות לו לכלום, והמקח בטל לגמרי.

עוד מעשה בענין זה: הֲהוּא אדם דַּאֲמַר לֵהּ למוכרי הביצים, בֵּיעֵי דְּדִכְרָא לְמַאן, בֵּיעֵי דְּדִכְרָא לְמַאן – למי יש למכור ביצי תרנגולת שילדתן מתרנגול זכר. ורצה אותם ולא ביצים שנולדו לתרנגולת מתוך שנתחממה בקרקע, כי רצה לגדל מהן אפרוחים, ואלו אינן מגדלות. יָהֲבוּ לֵיהּ בֵּיעֵי דְּסַפְנָא מְאַרְעָא – מכרו לו ביצים שלא נולדו לה מזכר, אלא נוצרו מהתחממותה בקרקע. אָתָא הלוקח לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי לדין. אָמַר לֵהּ רב אמי למוכרים, מַקַּח טָעוּת הוּא, וְהָדַר – וחוזר המקח. מקשה הגמרא: הלא פְּשִׁיטָא שמקח טעות הוא. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא שמא תאמר, הָאי לַאֲכִילָה קָא בָּעֵי לֵהּ – איש זה ביצים לאכילה הוא מבקש, וְהָאי דְּקָאָמַר – ומה שאמר שרצונו בביצים דְּדִכְרָא, אין זה אלא מִשּׁוּם דְּשַׁמְּנָן טָפֵי – שהן שמנות יותר, ויפות הן לאכילה יותר מביצים שנולדו מהחימום בקרקע, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ בין אם רוצה אותן לגידול אפרוחים לבין אם רוצה אותן לאכילה, הלא סוף סוף לא קיבל את מבוקשו, לְמֵיתְבָא לֵיהּ בֵּינֵי בֵּינֵי – להחזיר לו את הפרש הדמים שבין שני סוגי הביצים, שאם רצונו בביצים לאכילה אין המקח בטל לגמרי, על אף שביקש לקנות ביצים שנולדו מזכר השמינות יותר, קָא מַשְׁמַע לָן רב אמי שאינו כן, אלא מן הסתם ביקש לקנות אותן כדי לגדל מהן אפרוחים, וכל שלא נולדו מזכר אינן שוות לו לכלום, והמקח בטל לגמרי.

הגמרא חוזרת למה שאמר רב הונא בשם רב ביצה עם יציאתה נגמרה, ומפרשת אותה באופן אחר: וְאִי בָּעֵית אֵימָא, מַאי ׳עִם יְצִיאָתָהּ נִגְמָרָה׳, שֶׁעִם יְצִיאַת רוּבָּהּ נִגְמְרָה לידת הביצה, ואף על פי שלא יצאה כולה, ולענין ביצה שנולדה ביום טוב אמר כן, וְכִדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֵּיצָה שֶׁיָּצְאָה רוּבָּהּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְחָזְרָה למעי התרנגולת, ואחר כך חזרה ויצאה ביום טוב, אין דינה כביצה שנולדה ביום טוב, אלא כנולדה מערב יום טוב, ועל כן מוּתֶּרֶת היא לְאָכְלָהּ בְּיוֹם טוֹב. וְאִיכָּא דְּאָמַר בפירוש דברי רב האמורים, מַאי ׳עִם יְצִיאָתָהּ נִגְמָרָה׳, שֶׁעִם יְצִיאַת כּוּלָּהּ נִגְמְרָה לידתה, עִם יְצִיאַת כּוּלָּהּ, אֵין – הרי היא חשובה כנולדת, אֲבָל ביציאת רוּבָּהּ עדיין לֹא נולדה, וּלְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן – ושלא כדברי רבי יוחנן המתיר את הביצה ביום טוב אם יצאה רובה מערב יום טוב, אלא עד שלא יצאה הביצה כולה בערב יום טוב הרי היא אסורה.

* * *

הגמרא חוזרת לבאר את הברייתא אודות ביצים שנמצאו בתרנגולת שנשחטה: גּוּפָא, שנינו לעיל בברייתא, הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתַּרְנְגוֹלֶת וּמָצָא בָּהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת, מוּתָּרוֹת לְאָכְלָן בְּחֹלֶב. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִם חָיוּ הביצים מְעוּרוֹת – מחוברות בַּגִּידִין דין בשר לחן, והרי הן אֲסוּרוֹת בחלב. אומרת הגמרא: מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן – מי הוא התנא ששנה את הברייתא דלהלן, הָאוֹכֵל מִנִּבֵלַת עוֹף טָהוֹר מִן הַשֶּׁלֶךְ – צרור שֶׁל בֵּיצִים – מביצים שכבושות ומחוברות לשדרת העוף בגידים, וכן האוכל מִן הָעֲצָמוֹת שלה, שאין לכל אלו דין בשר נבילה, וְכֵמוֹ כֵן האוכל מִן הַגִּידִין, שאין בהם בנותן טעם ואין דינם כבשר, וְכֵן האוכל מִן הַבָּשָׂר שֶׁנִּתְלַשׁ מִן העוף חַיִּים, בכל אלו הרי הוא טָהוֹר מטומאת נבלת עוף טהור, לפי שאינן בשר, כאמור, ובאוכל מבשר שנתלש מהחי לפי שאין דין נבילה אלא בעוף שמת. אבל האוכל מִן הָאֻשְׁכּוֹל שֶׁל בֵּיצִים – מבשר שדרת הנבילה שהביצים אדוקות בו, או מִן הַקּוּרְקְבָן וּבְנֵי מֵעַיִן [מעיים] שלה, אוֹ שֶׁהֶמְחָה אֶת הַחֵלֶב שלה וּגְמָעוֹ, הרי הוא טָמֵא, משום שכל אלו יש להם דין בשר הנבילה, וכן הגומע את החלב בדרך שתיה טמא, שאף השותה התרבה לטומאה זו מדרשת הכתוב. מסיקה הגמרא את שאלתה: מַאן הוא התָּנָא שסובר שהאוכל מִן הַשֶּׁלֶךְ שֶׁל בֵּיצִים של הנבילה, הרי הוא טָהוֹר, אָמַר רַב יוֹסֵף, בריייתא זו היא דְּלֹא כְּרַבִּי יַעֲקֹב, דְּאִי כְּרַבִּי יַעֲקֹב, הָאָמַר, אִם חָיוּ הביצים מְעוּרוֹת בַּגִּידִין, הרי הן אֲסוּרוֹת בחלב, משום שדין בשר להן. ולשיטתו שלל ביצי הנבילה מטמא את אוכלו כדין האוכל מבשר הנבילה, שהרי הן מעורות בגידים. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, מַמְאֵי – מנין לך שלרבי יעקב ביצי נבילה מעורות מטמאות את אוכלן, דִּלְמָא עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב הָתָם בברייתא שהן כבשר, אֶלָּא לְעִנְיַן אִסּוּרָא של בשר בחלב, שמשום שדומות הן לבשר גזרו חכמים שלא לאוכלן בחלב, אֲבָל לְעִנְיַן טוּמְאָה לֹא שאינן בשר. וְכִי תֵּימָא – ושמא תאמר לְעִנְיַן טוּמְאָה נָמֵי נָגְזוֹר שיטמא מדרבנן כמו שגזרו לגבי איסור בשר בחלב, אין לומר כן, משום שאִפּוּשֵׁי טוּמְאָה הוּא – הרי ריבוי טומאה אנו גורמים בכך, וְאִפּוּשֵׁי טוּמְאָה מִדְּרַבָּנָן לֹא מַפְשִׁינַן – ואין לנו להרבות בטומאה על ידי גזירת חכמים, משום שהדבר גורם להפסד הטהרות שיגע בהן האדם שנגזרה עליו הטומאה.

נוסח אחר בשמועה זו: וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו לשמועה זו בדרך אחרת, מַאן תָּנָא לברייתא זו שאמרה שהאוכל מִן הָאֻשְׁכּוֹל שֶׁל בֵּיצִים מהנבילה טָמֵא, משום שהוא כבשר הנבילה, וסוברת לישנא זו ש׳אשכול של ביצים׳ אינו הבשר שבו נתונות הביצים אלא לביצים עצמן המעורות בגידין, ו׳שלל של ביצים׳ הוא ביצים שאינן מעורות כל כך, ומיהו הסובר שביצים המעורות כבשר הן, אָמַר רַב יוֹסֵף, רַבִּי יַעֲקֹב הִיא, דְּאָמַר, אִם חָיוּ הביצים מְעוּרוֹת בַּגִּידִין, הרי הן אֲסוּרוֹת לאוכלן בחלב, וכמו כן הרי הן מטמאות את אוכלן לטמא בגדים. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, מַמְאֵי – מנין לך דְּהכונה באֻשְׁכּוֹל השנוי בברייתא היא לאוכל מֻהֳנָּךְ ביצים דְּתַלְיָא [–התלויות] בָּאֻשְׁכּוֹל זה, ומשום כך הכרחת שרבי יעקב שנה דין זה, דִּלְמָא הכוונה היא לאוכל אֻשְׁכּוֹל גּוּפֵיהּ – מהאשכול עצמו, שלדברי הכל דין בשר לו. וְכִי תֵּימָא – ושמא תאמר שאם הכוונה לאֻשְׁכּוֹל גּוּפֵיהּ, מַאי לְמֵימְרָא – מה החידוש בדבר, פשיטא שבשר נבילה גמור הוא, אומר לך שיש בכך חידוש, מִידֵי דַּהֲוָה אַקּוּרְקְבָן וּבְנֵי מֵעַיִן – דומה לקורקבן ובני מעיים, דְּאַף עַל גַּב דּוּדאי בְּשָׂר נִינְהוּ, בֵּינוֹ דְּאִיכָּא אִינְשֵׁי דְּלֹא אָכְלִי מהם, ואין דרכם כל כך להאכל, הייתי אומר שאין מטמאים את אוכלם, ולכן אִיצְטְרִיךְ התנא לְאַשְׁמוּעִינָן שמטמאים, הָכָא נָמֵי – כך גם באשכול, בֵּינוֹ דְּאִיכָּא אִינְשֵׁי דְּלֹא אָכְלִי ממנו, אִיצְטְרִיךְ התנא לְאַשְׁמוּעִינָן שבכל זאת האוכל ממנו טמא.

* * *

_הגמרא מביאה ברייתא אודות זמני התשמיש והלידות: תָּנוּ רַבָּנָן, כָּל מין שֶׁמִּטְבָּע ברייתו תַּשְׁמִישׁוֹ בְּיוֹם, נוֹלֵד בְּיוֹם – נקבות אותו המין יולדות ביום. וְכָל מין שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בַּלַּיְלָה, נוֹלֵד בַּלַּיְלָה. כָּל מין שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, נוֹלֵד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. מפרשת הגמרא: כָּל שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בְּיוֹם נוֹלֵד בְּיוֹם, זוֹ תַּרְנְגוֹלֶת. כָּל שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בַּלַּיְלָה נוֹלֵד בַּלַּיְלָה, זוֹ עֲטַלֵּף. כָּל שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, אָדָם וְכָל דְּדָמֵי לֵיהּ. הגמרא מבארת: אָמַר מַר, כָּל שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בַּיּוֹם נוֹלֵד בַּיּוֹם, זוֹ תַּרְנְגוֹלֶת, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ מתי היא יולדת, לְכִדְרַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא, דְּאָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא, בָּרָק בְּקִנָּהּ [–קן] שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב בין השמשות, וְלֹא מָצָא בָּהּ בֵּיצָה,

המשך בעמוד קמח

וּלְמָחָר ביום טוב הַשְּׁבִים קודם עלות השחר וּמָצָא בָּהּ בֵּיצָה, אף שלכאורה האפשרות היחידה היא שנולדה בלילה, בכל זאת הרי היא מוּתֶּרֶת, שמאחר שתשמיש התרנגולים ביום, אף לידתם ביום, ועל כן אנו תולים בודאות שנולדה ביום אתמול, ומותרת כדין ביצה שנולדה בערב יום טוב. מקשה הגמרא: וְהָלְא בָּרֵךְ אתמול בקן ולא מצא בה ביצה, ובהכרח שנולדה בליל יום טוב, ואם כן יש לאוסרה. מתרצת הגמרא: מאחר שאינה יולדת אלא ביום, אף שבדק ולא מצא אֵימַר – אומרים אנו שלא בָּרֵךְ בָּהּ בָּהּ, ובאמת היתה מצויה בקן כבר מאתמול, וְאַפִּילּוּ בָּרֵךְ בָּהּ ולא מצא, אֵימַר יָצְתָה רוּפְּה וְחָזְרָה למעי אמה חֲוָא, וְאף זו נחשבת כנולדה מערב יום טוב, כְּרַבִּי יוֹחָנָן שאמר ביצה שיצאה רובה מערב יום טוב וחזרה מותר לאוכלה ביום טוב. ואף שמקרה לא שכיח הוא, בכל זאת אנו תולים כן, שהרי קבלה בידינו שאינה יולדת בלילה. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כן הוא, וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל אָמַר רַב, בָּרֵךְ בְּקִנּוּחַ שֶׁל תַּרְנְגוֹלֶת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְלֹא מָצָא בָּהּ בֵּיצָה, וּלְמָחָר הְשְׁבִים וּמָצָא בָּהּ בֵּיצָה, אֲסוּרָה, הרי לנו כי יש לתלות שנולדה במשך ליל היום טוב ולא מאתמול. מתרצת הגמרא: הָתָם אסר רב בְּדְּפָנָא מַאֲרָעָא – שנוצרה מתוך חימום התרנגולת בקרקע, שלידתה בין ביום ובין בלילה, ובה אין אומרים ש'כל שתשמישו ביום נולד ביום'. שואלת הגמרא: אִי הָכִי – אם כך, אף בנידון דְּרַב מָרִי נַמֵּי אֵימָא - גם כן נאמר שהביצה שנמצאה בקן מַאֲרָעָא סָפְנָא ונולדה בלילה, ומנין לנו שנולדה מזכר. מתרצת הגמרא: לא התיר רב מרי אלא בְּדְּאִיכָּא זָכָר בַּהֲדָהּ – שיש זכר עם התרנגולת. שואלת הגמרא: אפילו בְּדְּאִיכָּא זָכָר עם התרנגולת, נַמֵּי אֵימָא מַאֲרָעָא סָפְנָא - גם כן יש לומר שנולדה מחימום התרנגולת בקרקע ולא מזכר, ועדיין יש לחשוש שנולדה בליל יום טוב. מביאה הגמרא ישוב לדבר: אָמַר רָבִינָא, נְמִירֵי – מקובל בידינו, כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא זָכָר עם התרנגולת, לֹא סָפְנָא היא את הביצה מַאֲרָעָא, אלא נוצרת היא על ידי התרנגול. וְעַד כַּמָּה יהיה סמוך אליה התרנגול כדי שיחשב ל'איכא זכר בהדה', ולא תלד אלא ממנו ולא מחמת ספנא מארעא, אָמַר רַב נַחְמָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, כָּל הֵיכָא

דְּשָׁמְעָה קָלֵיהּ בֵּימָא – כל אימת שהזכר נמצא במקום שממנו היא יכולה לשמוע את קולו ביום. עָבַד רַב מָרֵי עוּבָּרָא – עשה רב מרי מעשה להתיר בביצה שנמצאה בקן קודם עלות השחר, ולא היה זכר עַד למרחק של שִׁיתִּין בָּתֵּי – ששים בתים ממנה, כיון שעד מרחק זה לא ספנא התרנגולת מארעא, אלא היא יולדת ממנו בלבד וודאי ילדה מערב יום טוב. וְאִי אִיכָּא נַהֲרָא – אם יש נהר בין הזכר לתרנגולת, לֵא עָבְרָא התרנגולת את הנהר ללכת אליו אף שהם קרובים, ואנו תולים שאין הביצה ממנו אלא ספנא מארעא, וממילא יתכן כי נולדה בלילה, והרי היא אסורה. וְאִי אִיכָּא מַבָּרָא – אם יש גשר על הנהר, עָבְרָא היא את הגשר ומגיעה למקום הזכר, ושוב יש לתלות את הביצה בו, והרי היא מותרת משום שנולדה מאתמול. וְאִי אין שם גשר של ממש אלא אִיכָּא מֵיצָרָא בלבד, והיינו חבל מתוח לרוחב הנהר ומחובר בשתי קצותיו ליתידות הנעוצים בשני גדות הנהר, ועל ידי האחיזה בחבל אפשר בדוחק לחצות את הנהר על עץ צר המוטל לרוחבו, באופן זה לֵא עָבְרָא התרנגולת את הנהר, וודאי שספנא מארעא. הגמרא דוחה את הדין האחרון: הָווּ עוּבְדָא וְעָבְרָא אֲמֵיצָרָא – אירע מעשה שעברה תרנגולת על המיצר, שלא כפי שאמרנו, ואם כן יש להתיר את הביצה באופן כזה.

הגמרא חוזרת לדברי רבי יוסי בן שאול בשם רב שאסר ביצה שנמצאה בקן ביום טוב קודם עלות השחר לאחר שנבדק הקן מאתמול ולא נמצאה בו ביצה. מקשה הגמרא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא – במה העמדת זאת בְּביצה דְּסָפְנָא מֵאַרְעָא, שלידתה אף בלילה, אם כן קשה, מַאי אִירְיָא – מדוע דיבר רב דווקא במקרה שבְּדַךְ מאתמול בקן ולא מצא, הלא אפילו כִּי לֵא בָּדַק מאתמול נַמִי יש לאסור את הביצה, כי שמא נולדה בליל יום טוב. מתרצת הגמרא: כִּי לֵא בָּדַק את הקן מאתמול ולא מצא, אִיכָּא מְאֶתְמוֹל חָוֵאי – יש לתלות שנולדה ביום אתמול ולא בליל יום טוב, משום שרוב התרנגולות יולדות ביום אף ביצים שספנא מארעא, והולכים אחר הרוב. מקשה הגמרא: אִי הָכִי, כִּי בָּדַק ולא מצא נַמִי יש ללכת אחר הרוב ולתלות שנולדה מאתמול, ואף שבדק אתמול ולא מצא, אִיכָּא אתמול יָצְתָה רוּבָּהּ וְחִזְרָה הִיא, וְכִדְרַבִּי יוֹחָנָן המתיר בביצה שיצאה רובה בערב יום טוב וחזרה למעי אמה ויצאה שוב ביום טוב. מתרצת הגמרא: מקרה זה דְּהתיר בו רַבִּי יוֹחָנָן לֹא שְׁכִיחַ הוא, ויותר שכיח שתלד בלילה משתצא רובה, אבל בביצה שנולדה על ידי זכר, על כרחנו תולים שיצאה רובה מאתמול וחזרה, שלעולם אינה יולדת אלא ביום.

* * *

הגמרא מביאה מימרא נוספת מאמורא זה: וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּן שָׁאוּל אָמַר רַב, הַאי תּוּמָא שָׁחִיקָא סַכָּנְתָא לְגַלּוֹיֵי – שומים שחוקים סכנה להניחם מגולים, כי כשהנחש מוצאם מגולים הוא שותה מהם, ומטיל בהם את ארסו:

* * *

שנינו במשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שׁאוֹר בְּכָוֵית וחמץ בככותבת [תמרה]. ובית הלל אומרים, זה וזה בכזית:

שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי המחלקים בין שאור לחמץ, ומדוע לא יאסרו שניהם בכזית. משיבה הגמרא: אִם כֵּן, ששניהם בכזית, לְכִתּוֹב רַחֲמָנָא רק איסור חָמֵץ, וְלֹא בָּעֵי איסור שְׂאוֹר להכתב בתורה, וַאֲנָא אֲמִינָא – ונאמר מעצמנו, שאף שאור אסור בפסח מקל וחומר, וּמָה חָמֵץ שֶׁאֵין חֲמוּצוֹ קָשֶׁה שיעורו בְּכָוֵית, שְׂאוֹר שֶׁחֲמוּצוֹ קָשֶׁה לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאסור בפסח בשיעור זה, ואם כן, שְׂאוֹר דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי, אלא לוֹמַר לְךָ, שׁשִׁעוּרוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּשִׁעוּרוֹ שֶׁל זֶה, אלא שאור שחימוצו קשה חמור יותר ושיעורו בכזית, והחמץ הקל ממנו שיעורו בככותבת, ולכן נכתבו בפירוש שאילו מהקל וחומר הייתי אומר ששיעוריהם שוים שדיו לבא מן הדין להיות בנידון. ומאחר שמוכח ששיעורו של החמץ הוא ביותר מכזית, העמידוהו בית שמאי על ככותבת, משום שבשיעור זה יש בכדי ליישב את דעתו של האדם, שכן מצינו כבר שיעור אכילה כזה לענין איסור אכילה ביום הכיפורים. וּבֵית הִלֵּל מה יאמרו על כך, דעתם היא שצְרִיכֵי שניהם להכתב, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא שְׂאוֹר בלבד ולא כתב חמץ, הָוֶה אָמִינָא דווקא שאור נאסר בכזית, מִשּׁוּם דְּחִמּוּצוֹ קָשֶׁה, אֲבָל חָמֵץ דְּאֵין חִמּוּצוֹ קָשֶׁה, אֵימָא לֹא נאסר בכזית, על כן צְרִיכָא חמץ להכתב. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא חָמֵץ בלבד ולא שאור, הוה אמינא שדווקא חמץ נאסר בכזית, מִשּׁוּם דְּהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה. אֲבָל שְׂאוֹר שֶׁאֵין רָאוּי לַאֲכִילָה אֵימָא לֹא נאסר בכזית. על כן צְרִיכָא אף שאור להכתב. נמצא כי אין אף אחד מהם מיותר, וממילא אין בידינו שום מקור לחלק בשיעורים. שואלת הגמרא: וְכִי בֵּית שַׁמַּאי לֵית לְהוּ דְּרַבִּי זֵירָא. דְּהָרֵי אָמַר רַבִּי זֵירָא, כתיב 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם, כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא', מפני מה פָּתַח הַכָּתוּב בְּשְׂאוֹר וְסַיֵּים בְּחָמֵץ, והלא היה ראוי שיכתב 'כי כל אוכל שאור', שהרי בו פתח הכתוב, וכרך את עונשו עם אזהרתו, אלא כדי לוֹמַר לְךָ, זֶהוּ שְׂאוֹר וְזֶהוּ חָמֵץ, ואיסור אכילה אחד נוהג בשניהם, ומה יענו על כך בית שמאי. מסיקה הגמרא: אלא לְעִנְיַן איסור אֲכִילָה כּוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי שבין שאור ובין חמץ שיעורם בכזית, וכמו שהוכיח רבי זירא, כִּי פְּלִיגִי בשיעורם לְעִנְיַן חובת בִּיעוּר חמץ, בֵּית שַׁמַּאי סָבְרִי, לֹא יָלְפִינַן שיעור חובת בִּיעוּר מִשיעור אֲכִילָה, אלא מכך שפירט הכתוב את שניהם באיסור בל יראה, מוכח שלגבי ביעור חלוקים הם בשיעורם, וּבֵית הִלֵּל סָבְרִי, יָלְפִינַן בִּיעוּר מֵאֲכִילָה, ובשם ששיעור איסור אכילתו הוא בכזית, כמו כן הוא שיעור חובת ביעורו. אִתְּמַר נַמִי בביאור מחלוקתם, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מַחֲלוֹקֶת בית שמאי ובית הלל היא לְעִנְיַן שיעור חובת בִּיעוּר החמץ, אֲבָל לְעִנְיַן איסור אֲכִילָה, לְדִבְרֵי הַכֹּל זֶה וָזֶה – שאור וחמץ שיעורם בְּכָוֵית. תַּנְיָא נַמִי הָכִי בברייתא, כתיב 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ (שאור) [חָמֵץ] וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ (חמץ) [שְׂאֹר]', זֶהוּ מַחֲלוֹקֶת שָׁנוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, שבזה נחלקו, שְׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, איסור בל יראה בשְׂאוֹר הוא בְּכָוֵית, וְאילו חָמֵץ בְּכִכּוֹתָבֶת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה בְּכָוֵית בלבד, ולא נחלקו כלל לענין איסור אכילה:

* * *

שנינו במשנה: הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וְעוֹף בְּיוֹם טוֹב וכו', בית שמאי אומרים, יחפור בדקר [כלי חפירה] ויכסה:

שואלת הגמרא: מלשון המשנה 'הַשּׁוֹחֵט' בה"א הידיעה משמע שרק אם כבר שחט בדֶּעֱבַד, אֵין – מותר לו לחפור בדקר ולכסות, אבל לְכַתְּחִלָּה לֹא ישחוט אלא אם כן מוכן בידו עפר תחוח מבעוד יום, אֵימָא סֵיפָא – קשה מהסיפא של הברייתא, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יִשְׁחוֹט, אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום, משמע שלכתחילה לא ישחוט, אבל אם כבר שחט יחפור ויכסה, מַכְלָל – יש לדייק דְּתַנָּא קַמָּא, הוא בית שמאי, סָבַר שֶׁיִּשְׁחוֹט אף לכתחילה, שאם לא כן במה נחלקו עליהם בית הלל. ונמצא כי הרישא והסיפא של המשנה סותרות. מתרצת הגמרא: הָא לֹא קָשְׁיָא, מה שאמרו בית הלל לא ישחוט, לֹא יִשְׁחוֹט וְיכַסֶּה קָאָמַר, והכוונה שלא יגמור את מעשה השחיטה, אך בית שמאי מתירים בדיעבד לחפור ולכסות לאחר ששחט. מקשה הגמרא: אֵימָא סֵיפָא, ומוֹדִים בית הלל שֶׁאִם כבר שָׁחַט, שֶׁבדיעבד יַחְפּוֹר בְּדֶקֶר וִיכַסֶּה. מַכְלָל, דְּמה שהתירו בית שמאי בְּרֵישָׁא, לָאו דִּיעֲבַד הוּא, אלא אף לכתחילה מותר לשחוט על מנת לחפור ולכסות לאחר השחיטה. אָמַר רַבָּה, הָכִי קָאָמַר התנא של משנתינו, הַשּׁוֹחֵט שֶׁאין בידו עפר מוכן מבעוד יום, וּבָא לִיטָּלֵךְ ולשאול אם מותר לו לשחוט ואחר כך לחפור ולכסות, בֵּיצַד הנשאל עונה וְאוֹמֵר לוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אוֹמֵר לוֹ, שְׁחוֹט, חָפוֹר, וְכַסֵּה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אומרים לו שלא יִשְׁחוֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן מִבְּעוֹד יוֹם. רַב יוֹסֵף אָמַר לתרץ באופן אחר, הָכִי קָאָמַר התנא של משנתינו, הַשּׁוֹחֵט שֶׁבָּא לְהִטָּמֵלֵךְ כיצד יעשה, בֵּיצַד עונה הנשאל וְאוֹמֵר לוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אוֹמֵר לוֹ, לֵךְ חָפוֹר שְׁחוֹט וְכַסֵּה. שקודם יש לו לחפור ולהכין עפר ורק אחר כך ישחוט, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יִשְׁחוֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן מִבְּעוֹד יוֹם. שנחלקו רבה ורב יוסף בסדר הדברים, האם קודם ישחוט או קודם יחפור ויכין לו עפר. ומכל מקום לדברי שניהם 'השוחט' במשנה אין הכוונה שכבר שחט, אלא הכוונה לאדם השוחט שבא להמלך קודם השחיטה. הגמרא מבררת את מחלוקת רבה ורב יוסף: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב

המשך בעמוד פד

יוֹסֵף, לֵימָא מַר וְרָבָה, דִּרַבִּי זֵירָא אָמַר רַב קָא מְפַלְגִיתוּ – האם יש לומר שאתה ורבה נחלקתם בדין שאמר רב זירא בשם רב, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב, הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא עָפָר לְמַטָּה מן הדם וְעָפָר לְמַעְלָה מן הדם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר', עָפָר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא בֶּעָפָר, שאילו נאמר 'כיסהו עפר' היה משמע שאין קפידה אלא בכיסוי מלמעלה, אבל מאחר שנאמר 'וכיסהו בעפר', משמע שצריך לכסותו מלמעלה לאחר שהוא כבר בלול וטמון בעפר, בכך מָלְמַד הכתוב, שֶׁהַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא עָפָר לְמַטָּה וְעָפָר לְמַעְלָה, ואמר אביי לרב יוסף, דְּמַר [–רב יוסף] אִית לֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, ועל כן לדבריו יש לחפור ולהכין את העפר קודם השחיטה, כדי שישפך עליו הדם בשעת השחיטה, ויהיה העפר נתון תחת הדם, וְרָבָה לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, ועל כן די לו אם יכין את העפר לאחר השחיטה, ויכסה בו את הדם מלמעלה. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, לא כן הוא, אלא בֵּין לְדִידִי – לשיטתי בֵּין לְרָבָה, אִית לָן דְּרַבִּי זֵירָא – שנינו סוברים כרב זירא, וְהָכָא בְּהָא קָא מְפַלְגִינַן – וכאן בכך נחלקנו, רָבָה סָבַר, אִי אֵיפְכָא כבר עָפָר מונח מבעוד יום לְמַטָּה, אֵין – מותר לו לשחוט ואחר כך לחפור ולכסות מלמעלה. אבל אִי לֹא מצוי בידו עפר מונח כדי לשחוט מעליו, לֹא התירו לו בית שמאי לחפור ולהכין לו עפר קודם השחיטה כדי שיפול עליו הדם, משום דחַיְישִׁינַן, דִּלְמָא מְמַלֵּיךְ וְלָא שָׁחֵט – שמא לאחר שיחפור ימלך בדעתו ולבסוף לא ישחוט, ונמצא שלחינם חפר וטרח ביום טוב, וְלִדִידִי – לשיטתי, [אַדְרַבָּה], הָא עֲדִיפָא שלא לגזור ולאסור עליו את השחיטה מחמת החשש האמור, אלא יש להתיר לו לחפור ולהכין לו את העפר שמלמטה אף קודם לשחיטה, משום דְּאִי לֹא שָׁרֵית לֵיהּ אַתְּ לְאַמְנוּעֵי מִשְּׁמָחַת יוֹם טוֹב – אם לא תתיר לו לחפור קודם השחיטה, מי שאין מוכן לו עפר מלמטה, לא יוכל לשחוט כלל, ולא יהיה לו בשר לסעודתו, וימנע משמחת יום טוב:

* * *

שנינו במשנה: וּמוֹדִים בית הלל לבית שמאי, שֶׁאִם שָׁחַט בדיעבד, שֶׁמַּחְפּוֹר בְּדֶקֶר וִיכַסֶּה:

אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב יְהוּדָה, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֶּקֶר נָעוּץ בקרקע מִבָּעוֹד יוֹם – מערב יום טוב, שבעת הוצאתו מהקרקע ממילא נעקר העפר עמו, ובאופן זה נחשב העפר שמעל הדקר כחפור ועומד. אבל בלא כן אסור לנעוץ את הדקר בקרקע ולחפור בו, משום שהחפירה אסורה ביום טוב משום תולדת חרישה, לפי שהיא מרפה את הקרקע. מקשה הגמרא: מאחר ואין נדחה איסור מלאכה ביום טוב משום עשה של כיסוי הדם, מה תועיל נעיצת הדקר מבעוד יום, וְהָא קָא עָבֵיד כְּתִישָׁה שהיא תולדת מלאכת טוחן האסורה ביום טוב. שהרי רגבי העפר שבקרקע מדובקים בגושים, ואינם ראויים לכיסוי עד שיכתשם, משום שאינם קרוים 'עפר'. הגמרא מביאה ישוב לדבר: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב,